

פורום ביקורת ספרות

על הספר:

"תקלה בקצה הגלקסיה"

מאת אתגר קרת

(זמורה-ביתן, 2018)

על קצות הבריחה

תמר קטקו

בכותרת הספר, שהיא גם שמו של "חדר בריחה", מתגלה שיבוש מילולי תמוה וחרגי: לגלקסיות אין קצה, ו"תקלה" היא הגדרה אפרורית למצבים שנשגב מבינתם של בני אדם להבין את מקור הווייתם או ליטול אחריות על תוצאות כישלונותיהם. ובכל זאת הם מאמינים שעל כל קלקול ניתן להתגבר ושתמיד יש הזדמנות שנייה לנסות שוב. אתגר קרת, שנחשב לאומן הסיפור הקצר והבלתי גמור, חותם הפעם כל אחד ואחד מהסיפורים באינסופיות פטלית שאינה מותירה ברירה וגוררת אותנו, בעל כורחנו, לנקודת אל-חזור בלתי נמנעת.

אף אחד לא בקש ממך לכתוב סיפור טוב [...] בדמיון שלי זה היה הרבה יותר פשוט, כיפי. לא איזה יצירת מופת [...] אתה יודע, חסר פואנטה סקסי כזה ("טוד", עמ' 27).

קרת מכריז על מכירת חיסול כללית. בין יתר הפריטים יקרי הערך מצויים זיכרון השואה, טוב ליבם של בני אדם, זוגיות, אמת, אמון ומוסר – כל מה שעושה אותנו לבני אדם ראויים. זה צעד שנועד לספק נגיעה וירטואלית אחת רכה, נתינה עסקית מכניסה וחיוך קנוי של ילד. בספרו "תקלה בקצה הגלקסיה" באים לידי ביטוי שוב הפוסטמודרניות, אומנות האבסורד וההומור האופייניים כל כך לסגנונו. ניתן מייד לזהות את ייצוגי המציאות הישראלית המורכבת: התפתלויות ודילמות מצפוניות ואישיות, חיפוש נואש אחרי בריחות, התמסטלות וחברויות קצרות טווח ולא מחייבות; דמויות קבועות עם מערכות יחסים בעייתיות ורוויות אשמה של

אימא-אבא-ילד, בעלי "אושר רפוי", כל מיני אנטי-גיבורים ו"לא שייכים"; שימוש במילים אגרסיביות, בוטות וישירות; ונחישות בלתי נלאית לאמן את שרירי האמפתיה – שלו באמצעות כתיבה, ושלנו – תוך כדי קריאה; אזכורים לא מעטים של ימי הולדת שצצים בחמישה סיפורים לפחות, והחשיבות המופרות שניתנת למתנות בתגובה סרקסטית למחול השדים המופקר סביב הבזבזנות חסרת המעצורים שמיתרת את הצניעות והאיפוק, ועוד: כמה רחוק מוכנים הורים ללכת כדי "לפצות" את ילדיהם על איך-הורות, אנוכיות, הזנחה ונטישה. הורים "על ניר של כסף".

אין ספק, זה ספר "אתגר קרתי" קלאסי. ואולם בתוך המוכר והצפוי פזורות ותכונות שלא הכרנו קודם; כאלה שהופכות את הספר, בכל זאת, לשונה במקצת, גם על פי "סולם קרת".

נו, תבחר כבר משהו. "רוצה קופה". לידור אומר ומצביע על הקופה הרושמת. "רוצה קופה שאני אוכל לשחק עם ינר ועם לירי שיש לנו חנות ממתקים". הם לא מוכרים קופה. תבחר משהו אחר. "רוצה קופה" לידור מתעקש. "אבא, הבטחת!". אמרתי רק מה שמוכרים. "אתה שקרן", לידור צועק ובוועט לי ברגל בכל הכוח ("מחר קופה", עמ' 50).

הנפח המוגזם שתופס השימוש בסמים מוצע כפתרון קסם ציני למידה מוגבלת של שפיות ומחדד את הייאוש והכניעה לו, ויותר – את ההכרה שאין תיקון. כולנו דוהרים בדרך ללא מוצא. שברו את כל הכלים ולא משחקים. אבולוציה של ריסוק תאים – של גוף, של משפחה, של חברה. המלאכים מובטלים, אין להם את מי לשרת ולא נותר להם אלא "לעדור עננים" ("סולם", עמ' 92-93). ימי פומפיי האחרונים. אם כך, כדאי למצות את הרגע כאילו אין מחר. תחושת אחרית הימים מתוגברת בתיאורים של תאונות טרגיות, אוכדן חיים, וזיכרונות שנמחקים ומותירים חלל ריק תרתי משמע. שוב ושוב נחשפת פגיעותו של ילד תמים מול טעויות הרות גורל של אחד ההורים או שניהם – השקרים ("תרכיז אוטו", עמ' 31-32), הפשלוח, והקרבתו על מזבח הטרואמות והצלקות שלהם. אך שלא כבעבר, אין קרת מזמן להם דרך מילוט או התנערות מאשמה וגם לא ידיים מושטות או קבוצות תמיכה. וכך, החיפוש הנואש לפטנט שימציא אחיזה, אהבה או חבר טוב במחיר סביר, אינו משמש עוד אקט מחאתי, אלא חבל הצלה אחרון ומתפורר מול איום הבדידות.

נדמה שבכמה סיפורים ניעזרה תקווה להתאהבות ואף סיכוי למצוא כתף להניח עליה את כובד המשא. אך עד מהרה מתגלה שכמו המחבר, נפלנו גם אננו קורבן לפיקציות מעשה ידי אדם, לעיתים כה ממשיות עד כי נדמה שהן עולות בחינניות על המקור.

אתה לא יכול להרוג משהו שלא היה חי קודם, אתה מקסימום יכול לכבות אותו ("חלונות", עמ' 44-45).

ואם נאמץ לליבנו אשליה שנובעת מכמיהה לרוטינה פשוטה שאין בה משוא פנים, נמצא שגם היא נישאת על כנפי "שכטה" של "חומר טוב" וחולפת עם הרוח.

האמת שאני כבר עשרים שנה מעשן ואף פעם לא עישנתי משהו כל כך טוב. אחרי כמה שכטות אתה פשוט עף [...] זה נשמע לי כמו התחלה או אולי סוף של אגדה ("פיינאפל קראש", עמ' 156-157).

הסופר מנסה למצוא תחליף גם לאבסורד כדי שנוכל להתבונן בו מן הצד ולהעלימו באצבע גולשת. לאהוב או לנקום, לקלקל או לתרום, לחיות או לרצוח – קטלוג של שיבוטים להפעלה בהזמנה המשאיר אותנו חפים מכל חטא; אבות שנעלמו שבים כארנבים, כחיות מחמד. כולם, הפיקציות והשיבוטים, הופכים להיות האמת כי לאורגינל כבר אין קונים ואילו ל"פייק ניוז" הביקוש הולך ומתעצם. בכל סיפור בספר הזה נמחקים עוד קצת. כמו מזרק-על ששואב את החומר האנושי עד תום והופך בני אדם לצל. צל של לא-כלום.

קרת מציג לנו "חבילות" של אפליקציות כמעט לכל ערך ותחושה ומוכיח שניתן לסחור היום בכל דבר, וליזום סטארט-אפ עסקי מכניס גם מאינטימיות, משכול, מהזמנות לאזכרות ולימי הולדת, משנאה, מרצון טוב ומגילויי חמלה ונדיבות.

להרשות לעצמך להרגיש טובה [...] לקבל את התודה, את המבט, אולי אפילו את החיבוק, אם זה ירגיש טבעי באותו רגע, מהאיש שאת החיים שלו חילצו מבור [...] קארן באה עם הרעיון של האפליקציה: התוכנה תעבד את כל הנתונים שאנשים יזינו לתוכה על הומלסים בשכונה, או על סתם קבצנים [...] היא תוכל להגיד לך בכל רגע נתון איפה נמצא הקבצן הכי קרוב ("Good Deed", עמ' 58-59).

ויש התכתבות מייל מפורקת ומשונה ששתל קרת בלב הספר. כמו השתרבבה שם בטעות. אולי זו "התקלה" האמיתית שצצה לפתע אחרי "אין דבר יותר יפה בעולם המסריח הזה מצחוק של ילד" בעמ' 54, ונעלמת כלא הייתה לפני "סולם – תובנה אלוהית" בעמ' 89. שרשרת המיילים הקטועה – חדר בריחה, אחד מתוך ארבעת חדרי הלב של הספר, מתפרשת על עמודים לא ממוספרים. לא קיימים, לכאורה. ההתכתבות לגבי "הבריחה" היא בין מיכאל ורשבסקי (ורשה) לבין ספי מורה (עיראק), מנהל ה"תקלה בקצה הגלקסיה". הטקסט הכי לא רצוף, הכי לא מובן, דווקא הוא הוא החלקיק האטומי הכי שלם של הספר. הוא הקצה.

פנייתו של קרת בבקשה לפתוח את חדר הבריחה ביום השואה עבור אמו ניצולת השואה היושבת על כיסא גלגלים, טומנת בחובה כמעט הכול. כמו תחושת ה"אין מוצא" בסיפור "חלונות" כפרפרזה הומוריסטית על windows המשמשים תחליף למרחבי ידע, אמת, תבונה ורגש – תחליף לחיים. הוא מנסה להכניס אותנו, את כולנו, לחדר שחלונותיו, דלתו ומה שנשקף מתוכם מוקרנים על קירותיו בתלת-ממד. כמו אותו מיקי, גיבור "חלונות", שמנסים לשחזר לו את הזיכרון בתעתועי טכנולוגיה של עבר ומחר, ללא יכולת להיחלץ. כי מהשואה לא בורחים, אין לה אפליקציות ואין היא ניתנת לשיחוק.

כשאתה נמצא במקום חשוך אתה אמור עם הזמן להתרגל לחשיכה, אבל במקרה של מיקי זה היה כמעט ההיפך. עם כל רגע חולף נראה לו שהחדר נעשה חשוך יותר [...] עד שחזר לנקודת ההתחלה: ארבעה קירות, שום דלת ("חלונות", עמ' 45-46).

על פי קרת, "אם אתה לא בפנים – אתה לא קיים". מוצאים היום "דיל" לחיים ולמוות. לאהבה ולשנאה. בוכים בהזמנה וצוחקים בתשלומים. הפלסטיק הוא העץ החדש וקו התפר בין מציאות לדמיון, בין ממשות וברדיה משורטט בבדל עיפרון דהוי. הוא לוקח אותנו עד הסוף, מעבר לרף הפנטסטי הסטנדרטי, הרחק מעבר לאופק הציני שלו. כל סיפור הוא מעין תותח קרקסי: דמויותיו הופכות ל"פגז אנושי" היורות את עצמן, כמו בסיפור הראשון, ביריית הפתיחה, אל מחוץ כוח המשיכה של הנרטיב המתואר, כדי לחוות את הלא-כלום ואולי למצוא תשובה ל"איך כל זה קרה?!", או את הפואנטה לחיים, או חפצים שלא נשברים לעולם.

ואז לקחנו את הדברים שלנו ושמנו במזוודה, ומה שלא נכנס למזוודה דחפנו לשקיות [...] והחבר אמר לנו שאולי זה נראה עכשיו כמו סוף העולם, אבל שעד מחר כל הזעם והעלבון יתפוגגו, והכל ייראה אחרת. ואמרנו לו שלא, שמהו נשבר שם, משהו רוסק, משהו שלעולם לא נוכל לרפא [...] והחבר הדליק לעצמו סיגריה ארוכה ודקה ואמר "אוי־קיי. נניח. אבל, בלי קשר, תגיד, למה אתה מדבר כל הזמן ברבים?" ובמקום לענות לו הסתכלתי סביבי וראיתי שאני לגמרי, אבל לגמרי, לבד ("אבולוציה של פרידה", עמ' 159).

כמו שבחתימתו האחרונה בהתכתבות הכניס מיכאל את שם משפחתו "ורשבסקי" לסוגריים, והמליץ בחום על מיתון הקור, כך מבקש קרת למחוק כל עדות לאגרסיביות ולהתנשאות, להעלים כל זכר מקיומו, ואולי אף להשמיד, אם אפשר את הספר כולו, ולשוב לבדידות עוברית. לתא. סתם לחזור הביתה ("הביתה", עמ' 129). להיות כמו "המדוזה הננסית ההיא שמתבגרת, מזדווגת, ואז חוזרת עוד פעם להיות תינוקת, ככה עד אינסוף. היא אף פעם לא תמות [...] תחשבו על זה, אם נצליח ללמוד לעומק את המבנה הגנטי שלה, אולי גם אנחנו נוכל להיות ולנצח" ("פיינאפל קראש", עמ' 141).